

Spis treści

Wstęp	9
ROZDZIAŁ I	
Istotne dla pracy zagadnienia z zakresu frazeologii	13
ROZDZIAŁ II	
Charakterystyka skrzydlatych słów	25
ROZDZIAŁ III	
Specyfika piosenki	31
ROZDZIAŁ IV	
Frazeologizmy i skrzydlate słowa wywodzące się z piosenek Wojciecha Młynarskiego	35
ROZDZIAŁ V	
Stałe połączenia słowne utrwalone dzięki piosenkom Agnieszki Osieckiej	63
ROZDZIAŁ VI	
Frazeologizmy i skrzydlate słowa utrwalone dzięki oddziaływaniu piosenek Jeremiego Przybory	87
ROZDZIAŁ VII	
Stałe połączenia słowne wywodzące się z piosenek Jonasza Kofty, Czesława Niemena, Marka Grechuty, Jacka Kaczmarskiego i Jana Pietrzaka	115
ROZDZIAŁ VIII	
Frazeologizmy i skrzydlate słowa pochodzące z piosenek pierwotnie wykonywanych w filmach, serialach	151

ROZDZIAŁ IX

Stałe połączenia słowne utrwalone dzięki oddziaływaniu innych wybranych polskich piosenek	167
Zakończenie	237
Streszczenie	243
Summary	245
Bibliografia	247
Wykaz skrótów	265
Indeks	267

Wstęp

Język współczesnych mediów w Polsce zmienił się w dużym stopniu po przełomie ustrojowym. Zaznacza się to głównie w: upotocznieniu języka komunikatów medialnych, „ich przeorientowaniu na »przeciętne Kowalskiego«, dostosowywaniu się do jego potocznej perspektywy i gustów estetycznych, [...] upowszechnieniu kiczu językowego”¹, zwiększeniu wyrazistości komunikatów medialnych, zmianie rytmu podawania informacji, skrótowości, eksponowaniu elementów nowych, anglicyzmów, krzyżowaniu informacji z rozrywką (atrakcyjności infotainmentu), wizualizacji prasy, widowiskowości, unifikacji, zwiększeniu popularności gatunków interakcyjnych opartych na dialogu itp. Zmianie uległa postać wielu wypowiedzi prasowych, reklamowych, ukształtowały się nowe formy, np. zapowiedź w programach informacyjnych, newsy².

Przedmiotem moich badań były komunikaty pochodzące z prasy różnego typu – ze szczególnym uwzględnieniem pism opiniotwórczych. Analizowałam również wypowiedzi w Internecie i w programach telewizyjnych; mniej materiału wyodrębniłam z programów radiowych. Istotne były także teksty pochodzące z bezpośrednich, żywych wypowiedzi, dialogów. W mniejszym zakresie ekscerpowałam teksty literatury pięknej, popularnej, naukowej oraz reklamy. W książce przedstawiłam utrwalone połączenia słowne, które pojawiały się w różnych komunikatach współczesnej polszczyzny, ze szczególnym uwzględnieniem lat 1989–2020.

Trudno w jednej pozycji wydawniczej przedstawić wszystkie frazeologizmy i skrzydlate słowa powstałe wskutek oddziaływania piosenki.

1 Por. G. Majkowska, H. Satkiewicz, *Język w mediach*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, pod red. W. Pisarka, Kraków 1999, s. 187.

2 *Ibidem*, s. 181–196.

Konieczna więc była selekcja i opisanie wybranych jednostek. W rozprawie poddano analizie ponad 60 stałych połączeń słownych i kilkakrotnie więcej ich modyfikacji.

Jeśli frazeologizmy, skrzydlate słowa utrwalone dzięki wpływowi piosenki występowały w nagłówku badanego komunikatu, to sposób rejestracji materiału na potrzeby analiz zależał od semantyki tekstu, potrzeb badawczych itd. Jeżeli w analizowanym tekście występowały istotne dla procesu badawczego informacje, jednostki itp., to podawano szerszy kontekst. Natomiast gdy możliwe było streszczenie komunikatu – bez szkody dla rozważań analitycznych – to przedstawiano istotę semantyki dyskursu opatrzonego danym nagłówkiem. Różnice w długości cytatów zależą także od potrzeby przytoczenia koniecznego kontekstu, w którym funkcjonuje dany utrwalony związek.

W książce przedstawiono nie tylko jednostki należące do centrum³ zasobu frazeologicznego, ale i połączenia sytuujące się na jego peryferiach⁴. Badania takie są trudne głównie z tego względu, że obejmują wiele związków wyrazowych, które w ostatnim czasie utrwaliły się w polszczyźnie. Niektóre połączenia dopiero się stabilizują, inne jednostki przesuwają się z obszarów peryferyjnych frazeologii do jej centrum. Poza tym nikt nie jest w stanie autorytatywnie orzec, które ze stabilizujących się związków wyrazowych zadomowią się w polszczyźnie, a które pozostaną tylko okazjonalizmami.

Przy rejestracji zwrotów w indeksie oraz w innych miejscach monografii zmienne oznaczano w następujący sposób: *ktos* oznacza osobę lub zbiorowość ludzką; *coś* – rzecz, zjawisko, stan rzeczy itp. Wzorowałam się tu na sposobie rejestracji zastosowanym przez Andrzeja Marię Lewickiego, Annę Pajdzińską i Bożenę Rejakową w pracy zatytułowanej *Z zagadnień frazeologii*⁵. Andrzej Bogusławski wskazywał, że „jednym z głównych

3 A.M. Lewicki, *Zakres frazeologii*, [w:] A.M. Lewicki, *Studia z teorii frazeologii*, Łask 2003, s. 155–167.

4 Ibidem.

5 A.M. Lewicki, A. Pajdzińska, B. Rejakowa, *Z zagadnień frazeologii. Problemy leksykograficzne*, Warszawa 1987.

Wstęp

środków pokazywania walencji powinny być formy wyrazów ktoś, coś⁶. Badacz przyjmował „jako preferowaną postać jednostek werbalnych formę osobową (3 os. lp.). Tam realizowane są istotne własności składniowe, które w bezokoliczniku ulegają redukcji⁷”.

Warto jeszcze we wstępie podkreślić, że napisana przeze mnie praca kierowana jest nie tylko do językoznawców, ale także do badaczy mediów i współczesnej kultury. Mam nadzieję, że również przeciętnemu użytkownikowi języka uzmysłowi ona pewne mechanizmy związane z wpływem piosenki, ujawniające się we współczesnej polskiej frazeologii, w zasobie skrzydlatych słów. Wielu językoznawców wciąż jeszcze uznaje frazeologizmy za ustabilizowane jednostki języka, w małym stopniu ulegające przekształceniom. Ta rozprawa ukazuje, jak duża jest zmienność tego typu jednostek w tekstach dzisiejszej polszczyzny, jak wielu celom mogą one służyć, jak różne funkcje spełniają. Obserwacje języka, w tym przypadku frazeologii współczesnego języka polskiego, pozwalają również ujawnić mechanizmy występujące globalnie w kulturze, w której wpływ języka piosenki zaznacza się wyraźnie.

Niniejsza rozprawa składa się z dziewięciu rozdziałów. Dopełnia ją wstęp, zakończenie, bibliografia, wykaz skrótów oraz indeks analizowanych frazeologizmów i skrzydlatych słów. W pierwszym rozdziale opisano istotę frazeologizmu, przyjmowaną w pracy typologię związków frazeologicznych według kryterium syntaktycznego autorstwa A.M. Lewickiego oraz klasyfikację frazeologizmów na podstawie kryterium semantycznego tegoż badacza. Zwrócono tu także uwagę na problem motywacji frazeologizmów oraz ich wariantywności. Uwzględniono również kwestię modyfikacji stałych połączeń słownych. W drugim rozdziale opisano istotę skrzydlatych słów. Trzeci rozdział zawiera krótką charakterystykę specyfiki piosenki. W czwartym przeanalizowano frazeologizmy i skrzydlate słowa utrwalone pod wpływem piosenek Wojciecha Młynarskiego. W piątym rozdziale

6 A. Bogusławski, *O zasadach rejestracji jednostek języka*, „Poradnik Językowy” 1976, z. 8, s. 358.

7 Ibidem.

Wstęp

badaniom poddano stałe połączenia słowne zachowane dzięki piosenkom Agnieszki Osieckiej, a w szóstym – frazeologizmy i skrzydlate słowa wywodzące się z piosenek Jeremiego Przybory. Rozdział siódmy to opis stałych połączeń słownych pochodzących z piosenek wykonywanych przez Jonasza Koftę, Czesława Niemena, Marka Grechutę, Jacka Kaczmarskiego i Jana Pietrzaka. W rozdziale ósmym przedstawiono wybrane utrwalone związki wyrazowe wywodzące się z piosenek wykonywanych pierwotnie w filmach i serialach. W ostatnim rozdziale scharakteryzowano frazeologizmy, skrzydlate słowa utrwalone dzięki oddziaływaniu piosenek innych wybranych twórców i wykonawców.